

Alexandre Kojève

Autor: Greg Johnson

Dokončení [zde](#).

Poznámka autora: Následuje přepis řeči, kterou jsem v roce 2000 přednesl v Atlantě. Odstranil jsem příliš košaté větné konstrukce, stejně jako občasnou interakci s publikem.

Žijeme v době bohaté na předpovědi konce věků. Loni, na konci roku 1999, oslavovala drtivá většina silvestrovských hýřilů o rok předčasně konec milénia. Tak či onak se však s kulatým letopočtem zdá se pojí víra, že dojde k něčemu zásadnímu. V současném akademickém prostředí se také hodně mluví o „konci modernity“. Takzvaní postmodernističtí filozofové a literární kritici se těší značné oblibě a jistí náboženští myslitelé a autoři se pak samozřejmě obávají dokonce zániku času samotného.

Můj přítel, pravoslavný mnich v bulharském klášteře, mi těsně před Novým rokem poslal e-mail: dost Bulharů prý věří tomu, že kromě **selhání všech počítačů** je před námi také konec světa. Odpověděl jsem: „Tak pokud od tebe už neuslyším, rád jsem tě poznal.“

Rád bych dnes mluvil o jednom z nejvíce ohromujících tvrzení vůbec, tedy že dějiny skončily, které značně zpopularizoval **Alexandre Kojève**, podle mého soudu asi nejvlivnější filozof 20. století, a také jeden z nejvíce opomíjených. Zanechal totiž hluboký otisk nejen ve světě idejí, ale i v tom politickém: měl ohromný vliv na utváření poválečného hospodářského a politického uspořádání, v němž dnes žijeme. Lidé mu někdy říkají „nový světový řád“, každopádně však v nemalé míře vděčí za svůj vznik Kojèvovu myšlení a činům.

Podle Kojèva ale neměly dějiny skončit v blízké budoucnosti – došlo k tomu už v roce 1806. Všichni ti, kteří tak dychtivě vyhlížejí konec milénia, tedy skutečný přelom „prošvihli“. Dějiny skončily. Skončily už skoro před dvěma staletími roku 1806, když **G. W. F. Hegel** ve své jenské studovně dokončoval své dílo *Fenomenologie ducha* a nedaleko od něj uštědřoval Napoleon svým protivníkům lekce ve slavné bitvě u Jeny, která zlomila do té doby v Evropě převládající odpor vůči idejím francouzské revoluce.

Dějiny byly dle Kojèvova závěru završeny triumfem volnosti, rovnosti a bratrství a Hegelovým porozuměním významu těchto událostí. Všechny následující události, tvrdil, včetně dvou světových válek, jsou tak už jen post-historické „dočišťování“, bez skutečného dějinného významu. Jde už jen o to rozšířit ideály francouzské revoluce do všech koutů světa.

Včera jsem zahlédl upoutávku na film **Pohár (Phörpa)**, který se odehrává v himalájské

zemičce Bhútánu. Snímek vypráví o maličkém střípku zmíněného dočišťování. Jeho hrdiny jsou nebojácní mladí buddhističtí mniši, kteří si zamilují fotbal a rozhodnou se proto přinést do země požehnaní satelitní televize. Něco podobného je dle Kojèva třeba očekávat s tím, jak se svět postupně úplně integruje a jeho kultura homogenizuje. **Filmaři nám to pochopitelně předkládají jako dojemný příběh odvážného mládí.**

Kdo vlastně byl Alexandre Kojève? Narodil se roku 1902 do nesmírně bohaté moskevské rodiny jako Alexandr Vladimirovič Koževnikov. Jeho rodině se však po bolševické revoluci vedlo velice špatně a mladý Alexandr tak nakonec musel po ulicích načerno prodávat mýdlo. Byl zatčen a jen se štěstím se vyhnul popravě. Jeho blízké setkání s GPU u něj ale mělo dosti nečekané vyústění: stal se marxistou a podle vlastních slov zůstal až do konce svých dní zapáleným stalinistou.

I přes svůj zásadový marxismus-stalinismus se však v roce 1920 rozhodl z rodícího se Sovětského svazu uprchnout do Německa. Zapsal se ke studiu na univerzitě v Heidelbergu, kde u významného německého existencialistického myslitele Karla Jasperse studoval filozofii. Svou dizertaci sepsal o Vladimíru Solovjevovi, poměrně zajímavém, na Západě však neznámém ruském mystickém filozofovi.

Koževnikovům se zřejmě nějak povedlo „vyvést“ peníze z Ruska, protože Kojève si v Německu žil na vysoké noze. Vedl přepychový život salónního stalinisty. S rodinným majetkem však zacházel lehkovážně a burzovní krach roku 1929 ho tak přivedl v podstatě na mizinu.

Ještě téhož roku se přestěhoval do Francie a jal se poohlížet po nějakém zaměstnání. Mohl se při tom spolehnout na pomoc přátel z řad tamější ruské emigrace. Jedním z nich byl i **Alexandre Koyré**, historik filozofie a vědy, který přijal místo hostujícího profesora v Egyptě, a tak Kojèvovi v roce 1933 „dohodil“ své dosavadní místo vedoucího semináře k Hegelově *Fenomenologii ducha*.

Kojève se úkolu zhostil natolik skvěle, že seminář začal učit natrvalo až do roku 1939, kdy se kvůli válce francouzský intelektuální život zásadně změnil. Válku Kojève strávil na jihu Francie psaním. Část jeho válečné tvorby byla vydána až po jeho smrti. Konflikt nejspíš nechal bez zájmu projít kolem sebe, protože věřil, že postrádá dějinný význam.

V roce 1945 se navrátil ze svého exilu a okamžitě zaujal post na francouzském ministerstvu průmyslu a obchodu, jehož šéfem byl jeho student z hegelovského semináře ve 30. letech.

Až do roku 1968 pak zastával pozici jakéhosi náměstka a přestože oficiálně nebyl součástí nejvyššího vedení, stal se – jak to vyjádřil jeden z jeho známých – **Mycroftem Holmesem** francouzské vlády. Každého znal a jen máloco se událo bez jeho vědomí. Byl tak po dlouhých dvacet let nervovým centrem či mozkiem francouzské vlády.

Se svým typickým velikášstvím se nechával slyšet, že de Gaulle se stará o zahraniční politiku a „já, Kojève, o všechno ostatní“. Raymond Aron, další z jeho studentů proslulý svou věcností

a střízlivostí, ovšem potvrdil, že tak nějak to skutečně fungovalo a že Kojève byl během oněch 22 let druhou nejdůležitější osobou francouzské vlády hned po de Gaulleovi.

A co že to Kojève vlastně dělal? V první řadě patřil k architektům toho, čemu dnes říkáme Evropské (hospodářské) společenství a podílel se i na vzniku **Všeobecné dohody o clech a obchodu (GATT)**.

Bezprostředně po skončení války ve svém projevu před západoněmeckými byrokraty předestřel model, jemuž se tehdy hanlivě říkalo „neokolonialismus“. Kolonialismus měl podle něj po 2. světové války a demontáži starých koloniálních impérií nabýt podoby dávání, konkrétněji pak investic do rozvoje zaostalých bývalých kolonií a jejich integrace do světového hospodářského systému. Tento model se dočkal plného uvedení do praxe: organizace jako například Světová banka se i dnes v zásadě řídí kojèevovským neokoloniálním modelem.

Jako první také přišel s tzv. tezí o konvergenci, jejíž autorství často bývá připisováno Zbigniewu Brzezinskému, poradci prezidenta Cartera pro národní bezpečnost. **Podle ní měl vytrvalý tlak vedení studené války vést k postupnému sblížení obou stran konfliktu až k jejich fakticky vzájemné nerozeznatelnosti.**

Přestože se Kojève povzbuzením hospodářské i politické integrace západních nekomunistických zemí zasloužil o jeden z hlavních faktorů západního vítězství ve studené válce, francouzská rozvědka měla za to, že po celý čas předával informace KGB. Zřejmě tak hrál na obě strany v nesmírně nebezpečné hře a já bych se rád zamyslel nad tím, co touto nebezpečnou Kojèevovou hrou vlastně bylo.

Než se do ale toho pustím, rád bych řekl něco ke Kojèevovu vlivu ve světě idejí. Hovořil jsem o jeho politické činnosti a skutečně: ze všech filozofů 20. století se mu asi nejméně skutečně podařilo změnit svět, a ne o tom jen planě teoretizovat. Hodně z podoby světa, kterou dnes známe a považujeme za normální, bylo ovlivněno tímto pozoruhodným Rusem. Proto bychom měli pochopit i myšlenky, které za jeho konáním stály.

Mezi studenty Kojèevových seminářů k Hegelovi ve 30. letech patřili mj.: Raymond Aron, asi nejnadanější francouzský konzervativní politický teoretik 20. století; Maurice Merleau-Ponty, svého času svým způsobem marxista-stalinista, ale také jeden z nejvýznamnějších fenomenologických filozofů Francie 20. století; Jacques Lacan, slavný Freudův vykladač, který mistrovo učení propojil s Kojèevovým Hegelem, a stal se tak hned po Freudovi asi nejvlivnějším freudiánem vůbec; Henry Corbin, autor prvního (částečného) překladu Heideggerova *Bytí a času* do francouzštiny, mnohem známější je však svým bádáním na poli středověké arabské filozofie a mysticismu; Robert Marjolin, šéf oddělení zahraničního obchodu francouzského ministerstva průmyslu a obchodu, který Kojèevovi zařídil jeho pozici; Gaston Fessard, mimo Francii takřka neznámý, avšak výjimečný učenec a jezuitský kněz; André Breton, jeden ze zakladatelů francouzského surrealismu; Georges Bataille, proslulý hlavně svou dosti ohavnou a podle mě nepříliš dráždivou pornografií, kromě toho ale také autor řady knih a esejí o filozofii kultury; velice pronikavý, přestože obtížný a zvrácený

myslitel; a **Raymond Queneau**, romanopisec, jehož nejslavnější díla *Koření života* a *Zazie v metru* jsou knihami z „konce dějin“, hluboce ovlivněné Kojèevovou vizí života na konci dějin.

A mnozí z těchto mužů samozřejmě také měli své vlastní studenty a čtenáře, mimo jiné i značnou část z nejvlivnějších francouzských intelektuálů následující generace: Jacques Derrida, Michel Foucault, **Gilles Deleuze**, Jean-François Lyotard a další. Nikdo z nich nebyl přímo Kojèevovým žákem, ale troufnu si říct, že těmto francouzským postmodernistům – zejména tam, kde užívají pojmy jako „metafyzika“, „modernita“, „odlišnost“ či „negativita“ – nelze plně porozumět bez znalosti toho, jak tyto termíny vycházejí z Kojèevovy interpretace Hegela. Úpornost, s níž tito autoři ve svých spiscích opakují slova jako „metanarativ“, „dějiny“, „bytí“, „absolutní poznání“ atd., lze totiž zřetelně vystopovat ke Kojèevovu osobitému výkladu významu těchto pojmů v Hegelově *Fenomenologii ducha*. Těžko lze podle mě číst francouzské postmodernisty a pochopit je, aniž by člověk neztrácel ze zřetele, že většina z nich reaguje na Kojèva. Jistě, sami by se nespíš označili spíše za anti-kojèevovce než kojèevovce, ale jelikož vystupují proti jeho myšlení a výkladům, jsou jím silně ovlivněni. Nesou v sobě Kojèevovu stopu.

Dalším v současnosti velice módním filozofem je Slovinec **Slavoj Žižek**. Doufám, že mezi přítomnými nejsou žádní Slovinci, které bych bavit svou výslovností jeho jména. Žižek je autorem řady knih s názvy jako *Všechno, co jste kdy chtěli vědět o Lacanovi... ale báli jste se na to zeptat Hitchcocka*, z nichž lze snadno vyčíst velký dluh jak Kojèevovu pohledu na Hegela, tak Lacanovu čtení Kojèeva Hegela.

Kojève k sobě přitahoval žáky dokonce i poté, co přestal učit. Dvěma z nich byli **Allan Bloom**, autor knihy *Closing of the American Mind* (Uzavírání americké mysli) a **Stanley Rosen**, známý svými komentáři k řeckým filozofům, Hegelovi nebo Heideggerovi. Tato dvojice odešla zkraje 60. let „do učení“ ke Kojèevovi na přání svého učitele Lea Strausse. Bloom s Rosenem docházeli do jeho kanceláře v budově ministerstva. Kojève zavřel dveře a mluvilo se o filozofii.

Ještě aktuálnější je pak Bloomův student Francis Fukuyama, proslavený svou knihou *Konec dějin a poslední člověk*, již lze bez přehánění označit za popularizaci Kojèevových myšlenek. Bezprostředně po zhroucení komunistických režimů ve východní Evropě vyslovil Fukuyama otázku: Co když se Kojève spletl a dějiny neskončily roku 1806, jak tvrdil Hegel ve *Fenomenologii ducha*? Co když skončily až v roce 1989 pádem komunismu, který Fukuyama právem interpretoval jako celosvětový triumf západní liberální demokracie? Vyvolal tím živou debatu.

Zejména američtí pravičáci pochopitelně rádi poslouchali, jak jejich houževnatost ve studené válce skoncovala nejen s komunismem, ale dokonce i dějinami samotnými a odteď už všechno půjde jako po másle. Drobnosti jako válka v Zálivu měly být jen kosmetickým dočišťováním.

Do okruhu lidí, kteří s Kojèvem udržovali osobní či korespondenční styk a navzájem se tak ovlivňovali, patřil i **Leo Strauss**, jeden z nejvlivnějších filozofů 20. století. Tento německo-

židovský filozof se s Kojèvem seznámil už ve 20. letech. Znovu na sebe narazili ve 30. letech v Paříži, kde spolu trávili hodně času a až do konce života si pak dopisovali. Strauss samozřejmě patřil mezi konzervativní, pravicové myslitele, přátelství s horlivým stalinistou Kojèvem mu však přinášelo značné osobní potěšení i intelektuální stimulaci.

Carl Schmitt byl nechvalně známý německý jurista a politický filozof, autor stručného výtahu, v němž ukazoval, že uchopení moci Hitlerem v roce 1933 bylo podle výmarské ústavy zcela legální. Podobný dokument samozřejmě mohl sestavit kdokoliv, protože věcně vzato se skutečně o legální akt jednalo. Schmitt měl samozřejmě svou minulost i spojení s nacismem na talíři až do své nedávné smrti ve velice pokročilém věku. I on patřil mezi Kojèvovy přátele a oba muži si dlouhá desetiletí vyměňovali dopisy – další málo pravděpodobné intelektuální přátelství.

Georges Bataille nebyl jen Kojèvovým studentem, ale vlastně spíš kolegou. Věřím, že velice zásadním způsobem ovlivnil jeho intelektuální vývoj. Bataille se nepochybně řadí mezi intelektuály krajní levice.

Máme tak co do činění s velice pozoruhodným fenoménem: Kojève udržoval těsné intelektuální vztahy a výrazně ovlivnil pravicové i levicové myslitele, které ovšem spojuje rozhodné odmítnutí modernity, konkrétněji oné podoby modernity, již sám Kojève tak dychtivě prohlašoval za nevyhnutelnou. Všichni Kojèvovi žáci i většina nejoddanějších příznivců nakonec jeho vizi konce dějin důrazně odmítla. To je velice zajímavý hlavolam.

Jestliže Hegel s Kojèvem věřili, že dějiny v roce 1806 skončily, pak zjevně operovali s velice odlišným obsahem tohoto pojmu než zbytek z nás. Pokud dějiny mohou skončit, pak musí znamenat ještě něco jiného než to, co se každé ráno můžeme dočíst v novinách. Netvrdili ale, že tyto „lidské události“ se přestanou odvíjet – ne, ty pro ně jsou posthistorickým děním, stejně jako kdysi bylo dění prehistorické. Dějiny tak nejsou jen záznamem lidských událostí, ale něčím vysoce specifickým.

Pro Hegela jsou dějiny lidským usilováním o sebepoznání a seberealizaci. Kdysi lidé o tyto cíle aktivně neusilovali. Žili své prehistorické, kruté a nevědomé životy. A přijde také čas, kdy lidé o sebepoznání a seberealizaci usilovat nebudou, protože už jich bylo plně dosaženo. Budou tak žít posthistorické životy.

Dějiny jsou cestou člověka k sebepoznání a seberealizaci. Jakmile bude tento cíl dosažen, až sami sebe plně poznáme a staneme se tím, kým jsme, nebude už ani dějin a nastane jejich konec.

Lidé jsou podle Hegela obdařeni základní potřebou sebepoznání. Nakonec dokonce dospěl až k přesvědčení, že seberealizace je prostě sebepoznání. Lidé tedy dosahují naplnění tím, že poznávají své nitro. O to jde, o to všichni usilujeme. Právě k tomu celé dějiny směřují: k našemu sebepoznání.

A jak souvisí touha po sebepoznání s dějinami? Není to něco, k čemu dospíváme introspekci?

Nemůžeme jej nabýt na opuštěném ostrově nebo ráno po probuzení v posteli? Proč k němu potřebujeme budovat civilizace, stavět katedrály nebo vést války? Proč k cestě za poznáním potřebujeme dějiny?

Hegel by souhlasil s tím, že jsme vybaveni jakýmsi přímým sebeuvědoměním, Rousseauovým „pocitem existence“. Tento pocit s námi však sdílejí i zvířata, a proto nelze toto bezprostřední vědomí vlastní existence doopravdy označit za sebepoznání plně charakterizující lidské bytosti. Zadruhé pak podle Hegela poznání jako takové vyžaduje trochu víc než jen přímý pocit. Musí být artikulované, reflexivní a jeho formulace zprostředkovaná, nikoliv bezprostřední. Musí se odehrávat ne v rovině citění, ale myšlení. Abychom skutečně poznali naše svébytně lidské charakteristiky zřetelně lidským způsobem, tedy myšlením, nestačí se spokojit s pocity. Musíme dělat věci.

Abychom poznali sebe samé coby fyzické bytosti, stačí se podívat do zrcadla. Pravda, musíme být schopni rozeznat v bytosti v zrcadle sebe samé. Zvířata své odrazy podle všeho rozpoznat nedokáží. Lidé si však po dosažení jistého stupně vývoje uvědomí „Aha! To jsem přece já!“ Je na tom cosi pozoruhodného, poznat se jako odraz v něčem jiném, vnějším.

Hegel byl přesvědčen, že k sebepoznání duše je potřeba podobný proces: musíme najít zrcadlo, v němž spatříme svou duši a v němž si ztotožníme svůj obraz, a tak dojdeme k poznání sebe sama coby duchovní bytosti.

Co by mohlo posloužit jako příhodné zrcadlo duše? První a nejzjevnější odpovědí je pochopitelně jiná duše, jiná lidská bytost. K poznání sebe samých coby lidských bytostí dospíváme poznáním svého odrazu v ostatních. Nejlepším způsobem rozpoznání je samozřejmě to v očích někoho nám velmi podobného, kdo nám díky tomu může skutečně ukázat, kdo jsme. Vztahy, kde se něco takové může povést nejspíš, jsou přátelství nebo láska. Poznat se sice můžeme i prostřednictvím lidí, kteří stojí proti nám, ale nejlepší formou sebeuvědomění je to dosažené skrz přátelství a lásku. Bývá také tím nejúplnějším.

Láska samotná však nestačí – alespoň ne Hegelovi. Přátelství samo o sobě nedokáže vysvětlit dějiny. Kdybychom se mohli dostatečně poznat a ukojit svou potřebu sebepoznání prostřednictvím mezilidských vztahů, těžko bychom se pustili do dlouhého a náročného projektu budování civilizace – vždyť bychom tuto potřebu snadno naplnili v prehistorických rodinách, vesničkách sestávajících z chatrčí s doškovými střechami a tlupách lovců-sběračů. Nepotřebovali bychom stavby, technologie ani civilizace pokrývající tisíce kilometrů vzdálená místa. K mezilidským vztahům přece není třeba katedrál ani mrakodrapů.

Proto je třeba přesnějšího pochopení honby za sebepoznáním. Potřebujeme poznat sami sebe, ale k individuálnímu sebepoznání nejsou potřeba dějiny. K jakému druhu sebepoznání tedy třeba jsou? Hegel se domnívá, že dějiny jsou nezbytné, máme-li se poznat *univerzálně*, v abstraktním slova smyslu, nejen jako konkrétní jednotlivci, tedy poznat, čím je člověk *obecně*. Toto vlastně je hlavním cílem filozofie.

Váš nejlepší přítel ani partner vám ale toto univerzální sebepoznání poskytnout nemohou.

Jiná lidská bytost není pro tento účel přiměřené zrcadlo. Ukázat jej může jedině filozofie a Hegel proto věří, že bychom měli vnímat dějiny jako plod potřeby všeobecného sebepoznání.

Na počátku dějin ale filozofie samozřejmě ještě neexistovala. Jak tedy začít s uspokojováním potřeby univerzálního sebepoznání?

Hegel nabízí vcelku prostou tezi. Musíme si pro sebe vyrobit zrcadlo. Máme po ruce materiál jménem příroda – kamení, řeky a stromy – který je třeba přetvořit. Musíme se pustit do přeměny světa, tak abychom mu vtiskli punc lidství, polidštili jej a přetvořili k vlastnímu obrazu, tak abychom v našem díle rozpoznali sami sebe i pravdu o lidstvu jako celku.

Každá kultura je ve své podstatě souborem postupů, artefaktů a institucí, v němž (a skrz nějž) se lidé pokoušejí porozumět sobě samým. *Kultura* je zrcadlem, v němž lidé hledají univerzální sebepoznání. Záznam kultur a jejich proměn pak nazýváme dějinami. Proto lze dějiny označit za první nezbytný krok k univerzálnímu sebeporozumění.

Existuje celá řada kultur, a tím pádem také výkladů naší přirozenosti, pravda však zůstává pouze jediná a proto nelze stavět všechny kultury na roveň. Některé ve svém poznání člověka a jeho přirozenosti dospívají k pravdě blíže než jiné. Kultury tedy lze hierarchicky seřadit podle toho, jak dobře (či bídne) reflektují lidskou přirozenost. Hegel ovšem také jasně říká, že kultura samotná v konečném hodnocení jako médium pro nadcházející univerzální sebeporozumění nepostačuje. Proto v jistém okamžiku dochází alespoň u některých kultur – přesněji tedy u trojice kultur – ke vzniku filozofie. Jen u Řeků, Indů a Číňanů se totiž samovolně vyvinula filozofická tradice.

Hegel je přesvědčen, že k univerzálnímu sebepoznání dospíváme prostřednictvím filozofie, konkrétně, jak se ukázalo, prostřednictvím Hegelovy filozofie. Dějiny jsou hledáním moudrosti. Hegel se stal moudrým. Poznal pravdu o člověku, takže filozofické i dějinné hledání dospěly ke konci roku 1806, kdy Hegel sepsal svou *Fenomenologii ducha*.

Přestože to nepochybně zní velikášsky, každý filozof, který za něco stojí, musí být do jisté míry velikášský – vždyť hledá Pravdu s velkým „P“. Hegel se tak „jen“ zařadil mezi ty poněkud neskromnější, jelikož se domníval, že Pravdu nejen hledá, ale skutečně se mu ji podařilo najít. Tím vlastně přestal být filozofem a stal se mudrcem.

A jak zní tato velkolepá Pravda, jejímž odhalením byly dovršeny dějiny? Podle Kojève je touto pravdou o člověku, že *všichni jsme svobodní a sobě rovní*. Jakkoliv banálně to snad může znít, Kojève byl přesvědčen, že právě o to lidé bojovali a usilovali. Proto jsme tisíce let sochali sochy, malovali obrazy, skládali hudbu a psali knihy: abychom objevili, že jsme všichni svobodní a sobě rovní. Jakmile se toto poznání „rozkřiklo“ a svět byl přetvořen k obrazu svobody a rovnosti, dějiny skončily.

První část přednášky Grega Johnsona *Alexandre Kojève & the End of History* vyšla na stránkách Counter-Currents Publishing 19. září 2018.